

JEMNITZ JÁNOS**A volt Szociáldemokrata Párt
baloldali tagjainak 1956. novemberi levele
Kádár Jánoshoz**

Azzal az utólag és olykor egykor is hangsúlyozott véleménnyel szemben, amely szerint az 1945 utáni koalíciós időszakban a Szociáldemokrata Párt „egységes” volt, és ezzel összefüggésben baloldali csoportja nem volt több, mint árulók „gyülekezete”, le kell szögezni: ez nemcsak az SZDP esetében nem volt igaz. Ebben a korszakban az Olasz Szocialista Pártban, a Francia Szocialista Pártban, a brit Munkáspártban ugyancsak világosan kirajzolódott egy jobb- és egy baloldali csoportosulás, és a vélemények ugyancsak élesen ütköztek a szociáldemokraták nemzetközi konferenciáin 1946-ban és 1947-ben. Ez utóbbi konferenciákon történetesen az SZDP küldöttei is részt vettek, és e küldöttek között éppen az alább közölt levél aláírói közül Vajda Imre, Justus Pál, Horváth Zoltán és az 1950-ben a börtönben agyonvert szociáldemokrata igazságügy-miniszter, Ries István is ott voltak.

A szociáldemokrata pártokban már 1914 előtt is sok helyütt jól meg lehet különböztetni a jobb- és a baloldali frakciókat: így Oroszországban, Olaszországban, Franciaországban és több más helyütt. E frakciók közötti különbségek, sőt ellentétek elmélyültek az I. világháború éveiben, a két világháború közötti időszakban pedig távolról sem tűntek el sem az internacionáléban, sem az egyes pártokban. Mindezt előre kellett bocsátanom, különben ma már rossz fényt kaphatna, hogy a baloldali szociáldemokraták alábbi csoportja, amely tagjai között voltak olyanok, akik öt- vagy hatévi börtön után 1956-ban (az SZKP híres XX. kongresszusa nyomán) szabadultak, mások pedig különféle retorziókat éltek át, az 1956. októberi napok után összegyűltek Vajda Imre lakásán és először egy politikai petíciót fogalmaztak meg és juttattak el korábbi elvtársukhoz, Marosán Györgyhez, aki ekkor az új MSZMP főtítkárhelyettese volt. Erre az alább közölt levél is utal, sőt arra szintén,

hogy személyes látogatásra is sor került Marosánnál, azonban ez a tárgyalás eredménytelenül ért véget.¹ Ezután született meg a gondolat, hogy e csoport magához Kádár Jánoshoz forduljon. (A neki írt levél Vajda Imre hagyatékában – természetesen másolatban – maradt fenn.) Az aláírókkal azonban sem Kádár János, sem az MSZMP vezető szervei mint csoporttal nem tárgyaltak. Mindenkiel egyénileg beszéltek és vagy kaptak, vagy nem kaptak politikai megbízatást.

*

Kedves Kádár elvtárs!

Marosán György elvtárs nov. 23-án magához kéretett bennünket, hogy – mint kifejtette – tájékozódjék a jelen helyzetben az MSZMP politikájával kapcsolatos álláspontunkról. Tekintettel arra, hogy ez a beszélgetés rajtunk kívülálló okokból sem be nem fejeződött, sem fel nem ölelte mindazokat a problémákat, amelyek politikai magatartásunkkal kapcsolatosak, szükségesnek tartjuk, hogy azt szabatosabb fogalmazásban előadjuk és az MSZMP intézőbizottságával ismertessük.

Mindenekelőtt le óhajtjuk szögezni, hogy bennünket – Balassa Gyulát,² Dabronaki Gyulát,³ Horváth Zoltánt,⁴ Jászai Károlyt,⁵ Justus Pált,⁶

¹ Erről lásd *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. 1956. november 11.–1957. január 14.* Szerk.: NÉMETHNÉ VÁGYI Karola–SIPOS Levente. Intera, Budapest, 1993. 86.; MAROSÁN György: *A tanúk még élnek.* Hírlapkiadó, Budapest, 1989. 151–152.

² Balassa Gyula (1903–1974) 1945–1946-ban főispán, 1946 és 1950 között országos rendőrfőkapitány. 1950-ben bebörtönözték, 1955-ben engedték szabadon. 1956. december 24-től 1960-ig az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetője.

³ Dabronaki Gyula (1916–1984) 1948 előtt a Budapest VIII. kerületi szociáldemokrata pártszervezet titkára volt, és mindvégig a baloldali csoportosulás egyik befolyásos tagja maradt. 1948-tól az MDP KV tagja. Később az MSZMP-ben szintén szerepet kapott: 1957 márciusától a KV tagja, ebben az évben nevezték ki miniszterhelyettesé.

⁴ Horváth Zoltán (1900–1968) 1946-ban az SZDP főtítkárság vezetője, 1947-ben a *Világosság* főszerkesztője lett. Az MDP KV tagja, rövid ideig a *Népszava* főszerkesztője. 1949-ben letartóztatták, 1956 márciusában szabadult. (Részletesebben lásd az általam írt életrajzát. In: VARGA Lajos (főszerk.): *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 392–393.)

⁵ Jászai Károly (1900–1986) Jászai Samu fia. 1946–1948 között a Szakszervezeti Tanács munkatársa, 1949–1951 között minisztériumi tisztviselő. 1951-től a *Faipar* felelős szerkesztője. 1956 után a MTESZ MSZMP alapszervezetének titkára.

⁶ Justus Pál (1905–1965) 1945-től (ideiglenes) nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, az SZDP propagandaosztályának vezetője, a *Szocializmus* szerkesztője. Az MDP KV tagja, rövid ideig a Magyar Rádió elnöke. 1949-ben letartóztatták, 1955-ben szabadult. Haláláig a Corvina Könyvkiadó felelős szerkesztőjeként dolgozott. Részletesebben lásd *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve.* I. m. 400–401.

Révész Ferencet,⁷ Szurdi Istvánt⁸ és Vajda Imrét⁹ – Marosán elvtárs nyilván nem mint különálló személyeket, hanem mint *csoportot* hívott meg s ezzel egy olyan de facto helyzet talajára helyezkedett, amely akaratunktól és szándékainktól függetlenül jött ugyan létre, de *létrejött*. Mi, vagyis azok az egykori baloldali szociáldemokraták, akik becsülettel harcoltunk a két munkáspárt egyesüléséért és annak végrehajtásában Szakasits és Marosán elvtársak mellett vezető szerepben vettünk részt, az egyesülés után nem kívántunk külön csoportot alkotni. Az MDP politikai gyakorlata, a Rákosi-vezette politikai bizottság tekintett bennünket külön csoportnak, az kezelt bennünket így, mindvégig, míg az MDP fennállott – s a mai nap azt mutatja, hogy ez változatlanul érvényes az MSZMP-ben is. Ma időszerűtlen lenne ez ellen polemizálni, mi elfogadjuk az így adott helyzetet és kérjük az Elvtársakat, hogy a továbbiakban kifejtett nézeteinket mint csoportunk nézeteit fogadják.

Mi valamennyien a magyar munkásosztály forradalmi pártja tagjának tekintjük magunkat s minden viszontagságon át hűek vagyunk és maradunk a szocializmus megvalósításáért folyó harchoz, harcosainak táborához. Ezen nem változtatott sem az, hogy az MDP politikai bizottsága néhányat közülünk – saját székényére – börtönbe vetett, tagjainak sorából kizárt, másokat pedig éveken át másodrangú, megtúrt párttagként kezelt és háttérbe szorított, nem változtat az sem, ha e pillanatban, néhány alapvető, elvi kérdés tisztázásáig és kielégítő megoldásáig nem vállalunk párttagságot vagy funkciót az MSZMP-ben. E funkciókon belül vagy kívül – mi mindenkor és mindenütt küzdünk az ország szocialista fejlődéséért, szabadságáért, jólétéért s az a tapasztalatunk, hogy magatartásunk nem hogy elválasztana a magyar kommunisták, szocialisták legelvhűbbejleitől, hanem összeforraszt velünk, úgy hogy ott tényleg eltűnt az MDP-politika örökségként ránk maradt csoportjellegünk.

⁷ Révész Ferenc (1912–1985) 1948 előtt az SZDP pártvezetőségének tagja, oktatási osztályának egyik vezetője, előadója, az ún. Fővárosi VB tagja. 1948 és 1951 között az MDP KV, 1970 és 1985 között az MSZMP KB tagja. 1956 szeptemberétől 1980-ig a Szabó Ervin Könyvtár igazgatója, főigazgatója.

⁸ Szurdi István (1911–1987) 1948 előtt az SZDP-ben a „vidéki” titkárság, majd a közigazgatási osztály vezetője, a baloldali csoportosulás egyik tagja. 1948–1951 között az MDP KV tagja. 1957 februárjától az MSZMP KB tagja, 1963–1966 között titkára, belkereskedelmi miniszter 1966-tól.

⁹ Vajda Imre (1900–1969) 1945 után az SZDP értelmiségi osztályának titkára, parlamenti képviselő, 1947-ig, illetve 1948–1950-ben államtitkár. Az MDP PB tagja, az Országos Terhivatal elnöke. 1951-ben letartóztaták, 1956 márciusában szabadult. 1957 szeptemberétől 1965-ig a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára. Az 1960-as években a Nyers Rezső vezette reformbizottság tagja, 1967-től az MTA levelező tagja. Részletesebben lásd *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve*. I. m. 478–479.

Mi valamennyien kijelentjük, hogy aggodalommal látjuk azokat a jelenségeket, amelyek az MSZMP-ét a Rákosi–Gerő–Farkas–Révai-csoporttal megkurtított MDP örökösének, „jog”-utódjának tüntetik fel; mindamelllett, hogy az MSZMP intézőbizottsága sok tekintetben új utakon kíván haladni, rendkívül nagy ezeknek a nyugtalanító jelenségeknek a száma s ez kifejezésre jut mind a vezető testületek személyi összetételében, elvi nyilatkozataiban, mind abban a buzgóságban, amellyel Rákosi egykori kiszolgálói, akiket nem az ellenforradalom, hanem a végig sértett kommunisták felháborodása űzött ki pozícióikból, törleszkednek vissza helyeikre.

Aggodalommal látjuk, hogy az MSZMP elvi-politikai téren lépéseket tett már visszafelé, az MDP felé vezető úton, azóta, hogy Kádár elvtárs alapító beszéde elhangzott s ennek indokául nem tudjuk elfogadni a hatalmi helyzet azóta bekövetkezett átalakulását, mert elutasítunk minden olyan felfogást, amely az elvi állásfoglalást a mindenkori hatalmi helyzethez idomítja.

Aggodalommal tölt el bennünket, hogy az MSZMP – legutóbb a „Népszabadság” mai számában – fenntartás nélkül marxista–leninista pártnak jelöli meg magát, s nem fűzi hozzá, hogy ezt nem azzal a tartalommal érti, mint a magát ugyancsak marxista–leninista pártnak valló MDP, amelynek a marxizmus–leninizmusra hivatkozó gyakorlata az egész dolgozó magyar nép, minden becsületes kommunista és szocialista osztatlan felháborodását és felkelését ébresztette fel. Ha ez is, az is belefér a marxizmus–leninizmusba, ha belefér az embertelenség ugyanúgy, mint az emberiség, a munkásmozgalmat megfojtó terror ugyanúgy, mint a munkásmozgalmat új élettel eltöltő szocialista demokratizmus, akkor ezzel az elvi alappal baj van, akkor ez sokkal mélyebb, részletesebb, a holtat és téveset eltávolító, az élőt és helyeset kiemelő elemzést és meghatározást igényel, mint ami a fenntartás nélküli „marxista–leninista párt” név jelent. Az egész világ haladó kommunistái és szocialistái foglalkoznak a szocializmus elvi-politikai fejezetének felfrissítésével, felülvizsgálatával s noha ez a folyamat még távolról sem fejeződött be, annyi már most is kétségtelen, hogy mind Marx, mind Lenin tételei és feltevései közül az egyik vagy másik nem bizonyult időtállóknak, általánosan alkalmazhatónak – még kevésbé az, amit Marx és Lenin nevével visszaélve, „marxizmus–leninizmus”-csoomagolásban dogmákként a kommunista és munkáspártokra rákényszerítettek, részben még ma is rákényszerítenek.

Nem mehetünk el szó nélkül ebben az összefüggésben a párt és a Szovjetunió viszonya mellett. Alapvető álláspontunk a SZU forradalmi szü-

letése, fennállása, történelmi szerepe és jelentősége tekintetében nem szorul kifejtésre. De ki kell mondanunk, hogy ha elfogadott elv a Szovjetunió és a szocialista országok, a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szocialista országok kommunista és munkáspártjai közötti egyenjogúság elve, úgy ebből számunkra is, arra a pártra is, amelynek tagjai és harcosai lehetünk, az következik, hogy hűségünk a szocializmus elveihöz nem mérhető a Szovjetunió politikájának egyik vagy másik lépésével kapcsolatos állásfoglalásunk, egyetértésünk vagy bírálatunk mértékén. Elviselhetetlen számunkra, hogy ebben a kérdésben, amely tényleg félreérthetetlenül elválasztaná az MSZMP-t az MDP-től, nem látjuk tisztán az MSZMP állásfoglalását.

Meggyőződésünk szerint ezek azok a körülmények, amelyek nem csak bennünket, hanem a magyar munkásság és értelmiség döntő rétegeit, legjobb erőit tartózkodásra készítetik az MSZMP-vel szemben. Tagadjuk, hogy ne lennének jelentős erők, amelyek szocialista célkitűzését, meggyőződését annyira megingatták volna az elmúlt idők bűnei, a közelmúlt tragikus eseményei, hogy ne áhítoznának egy célkitűzéseiket, akaratukat tisztán, meghamisítatlanul kifejező párt után. Tagadjuk, hogy egy ilyen párt nem lehetne a magyar nép legjobb politikai, erkölcsi, szellemi erőinek, a dolgozók legfejlettebb és legtudatosabb rétegeinek harci szövetsége, tagadjuk, hogy egy ilyen párt nem lehetne saját szellemi-erkölcsi súlyánál fogva az egész magyar nép hivatott vezére – noha hivatottságát nyílt és becsületes szellemi, politikai harcban és nem adminisztratív eszközök önámító, szappanbuborék-csillogást mutató eredményeként szerezné meg. Ilyen pártnak óhajtunk mi aktív, harcos tagjai lenni, ez a párt él ma ezer és ezer kommunista és szocialista szívében és ha ott él – erre megtanított az utolsó hónap –, meg is fog valósulni.

Marosán elvtárssal megkezdett és be nem fejezett beszélgetésünk során felmerült részvételünk kérdése is a pillanatnyilag oly sürgető társadalmi és állami feladatok megoldásában. Valamennyien kijelentjük, hogy – függetlenül attól a funkciótól, amelyet egyikünk vagy másikunk ezidő szerint betölt – legégetőbb vágyunk, hogy erőnk és képességünk teljes bevetésével munkálkodhassunk államunk, társadalmunk, népgazdaságunk talpraállításán, újrateremtésén s ezt nemcsak hivatásunknak, hanem szocialista kötelességünknek valljuk. Közreműködésünkhöz azonban egyes politikai előfeltételek megteremtése szükséges. Ezeket az alábbiakban körvonalazzuk:

1. Magyarország függetlenségének, önállóságának, szuverenitásának és egyenjogúságának legalább oly méretű és alakú elismerése a Szovjetunió részéről, mint amilyent a Lengyelországgal kötött legutóbbi

megegyezése tartalmaz, kiegészítve egy konkrét megállapodással a szovjet fegyveres erők végleges kivonásának időpontjáról.¹⁰

2. Az összes demokratikus, haladó erőkből, amelyek elfogadják és védik a földfelosztás mai állapotát – a kisparaszti és szövetkezeti földtulajdont, valamint az állami gazdaságok fennállását –, továbbá az ipari üzemek, bányák, bankok, közlekedési eszközök állami tulajdonát, s hajlandók az állami tulajdonnak köztulajdonná való továbbfejlesztésében részt venni, *koalíciós nemzeti egységkormány* létrehozása. Mi ebben a kormányban nem kívánunk vezető politikai posztot elfoglalni, de felajánljuk képességeinket, tapasztalatainkat, valamint azt a bizalmat, amelyet a közvélemény jelentős részében élvezünk, erőnknek leginkább megfelelő szakfeladatok megoldására.

Tisztán látjuk azokat az akadályokat, amelyek az elmúlt évtized bünei és hibái, valamint a hazánkat alapjaiban megrázó katasztrófa a társadalmi és politikai kibontakozás útjába állítanak és érezzük felelősségünket késedelmes eltávolításuk minden percéért – de tudatában vagyunk annak is, hogy a felelősség mind a kibontakozásban mutatkozó idővesztéséért, mind az ezt óhajtó konstruktív erők sorában a mi távollmaradásunkért túlnyomórészt, sőt döntő mértékben másokat, más tényezőket terhel. Vállalt szerepüknél fogva az intézőbizottságban részt vevő elvtársakra hárul a feladat, hogy megteremtsék az érdemleges munkához szükséges előfeltételeket és a politikai tevékenységhez nélkülözhetetlen szabad légkört.

Amennyiben a fentiek alapján az MSZMP intéző bizottsága ezt indokoltnak tartja, kérünk Téged, Kádár elvtárs, hogy jelöld ki a további megbeszélés helyét és időpontját.

Elvtársi üdvözlettel

1956. nov. 24.

¹⁰ Gomułka moszkvai látogatása alkalmával november 18-án kétoldalú szerződésben rögzítették a „kölcsonös tiszteletet, be nem avatkozást és szuverenitást”. SZOKOLAY Katalin: *Lengyelország története*. Balassi Kiadó, Budapest, 1997. 213.